

## A) FÜGGELÉK

### SZENT-GYÖRGYI ALBERT SZÁRMAZÁSA

A „Szent-Györgyi” név az angolban is ismerős „Szent György”-ből ered. A legenda szerint a név azért népszerű Magyarországon, mert az angolok védőszentje a középkorban Kelet-Európában is járt. Szent György a korai keresztény mártírok egyike. Úgy tartják, hogy Palesztinában született (születésének ideje nem ismert), és Nicomediában szenvedett mártírhalált Kr. u. 303-ban. A „sárkányölő” történet a 12. századból ered, ahogy erre az időre teszik magyarországi vándorlásait is.

A „Nagyrápolti” előnév nemesi származásra utal. Azt jelenti, hogy Albert apja, Miklós az arisztokráciához tartozott. Nagyrápolt a helység neve, ahonnan a család származott. Mindent egybevetve az újszülött jó hangzású nevet kapott, amely egyértelműen jelzi, hogy viselője előkelő nemesi család sarja.

Fiatal korában Szent-Györgyi Albert nem idegenkedett attól, hogy előkelő nevét botladozó szerencséje támogatására használja fel. Az igazság azonban az, hogy még 1893-ban is nagyon részletes térképre vagy helységnévtárra volt szükség, ha valaki Nagyrápoltot meg akarta találni. Pici falucska volt Erdély hegyei között, amely abban az időben még Magyarországhoz tartozott, és 1310 lakosával csak Kisrápolthoz képest volt „nagy”, ahol mindössze 420-an laktak.

Két- vagy háromszáz évvel ezelőtt a Szent-Györgyiek még egyszerű közemberek, katonák voltak. Állítólag – valamikor a 16. vagy 17. században – egyik ősük Ferdinánd királynak tett szolgálatáért nemesi rangot kapott.<sup>1</sup>

A levéltáros Szent-Györgyi Mária – Albert unokatestvére – szerint a nemesi rang V. Ferdinánd királytól ered (aki I. Ferdinándként Ausztria uralkodója is volt). Mária valószínűleg I. Ferdinánd (1503–1564) német-római császárra gondolt. Albert viszont úgy tudta, hogy ez az esemény a 17. században történt.

Egy 19. századi látogató, aki erre a vidékre vetődött, így emlékezett: „...csaknem járhatatlan utakon kellett átvergődnünk. Parasztok kísértek bennünket ökrökkel, hogy a csaknem merőleges sziklák között kanyargó úton húzzanak, ha kell, és vigyázzanak, hogy le ne zuhanjon a hintó.”<sup>2</sup>

Valójában semmi nyoma sincs annak, hogy a Szent-Györgyiek közül valaki is járt volna a városban vagy környékén. A „Nagyrápolti” előnév csupán megtisztelő cím volt, többnyire csak arra jó, hogy viselője budapesti szomszédainak imponáljon vele.

– A királyi udvarnak nem volt elég pénze – magyarázta Albert –, ezért címekkel fizetett a szolgálatokért. Így olcsóbb volt. – Miután politikai ellenségeik kétségbe vonták a család nemesi származását, rangjukat 1836-ban újból megerősítették.

A nemesi cím a 19. században fontos kiváltságokkal járt. A nemeseknek nem kellett adózniuk, sem út-, illetve hídvámost fizetniük. Egy John Paget nevű angol utazó a század közepén Magyarországon járt, és könyvet írt a magyar nemességről. „A 'jog' és a 'kiváltság' szavak között nem tesznek világos különbséget” – írja gunyorosan. A nemesség megérett a forradalomra.<sup>3</sup>

1848 folyamán csaknem egész Európán polgári forradalom söpört végig, amely Magyarországot sem kerülte el. Albert nagyapja, a család pátriárkája, Szent-Györgyi Imre a Habsburg-uralom hűséges szolgájaként építette hivatali karrierjét Erdélyben. A Habsburgok politikáját Erdélyben is az „oszd meg, és uralkodj” elve vezérelte. A forradalom évében azonban a tömegek Magyarország és Erdély egyesítését követelték. Szent-Györgyi Imre utasítást is kapott az udvartól, hogy írja alá azt a törvényjavaslatot, amely kinyilvánítja a két ország egyesítését. Ez a feladat nagyon komoly gondot okozott neki, mert tudta, hogy a Habsburgokra mindig is jellemző volt a Metternich-féle kétértelműség: általában éppen az ellenkezőjét akarták annak, amit mondtak. Bizonyára nem állt szándékukban egy ilyen szerződést *aláírni*, ugyanakkor elvárták hűséges lakájuktól, hogy ő viselje annak felelősségét, hogy nem hajtja végre utasításukat (ezt a mai szleng úgy mondja, hogy „vigye el ő a balhét”). Imre azonban az udvar elvárása ellenére *aláírta* a törvényjavaslatot, amivel osztrák patrónusait magára is haragította.

Imre forradalmi kényszer hatására cselekedett. Ezért váratlanul érte, hogy forradalmi hős lett belőle. Arcképét, a dán Waldmoeller alkotását a Szépművészeti Múzeumban őrzik. Egyike volt az 1848–49-es forradalmi parlament vezetőinek. Következő forradalmi intézkedésével azonban melléfogott. Más magyar politikusokkal együtt ő is gyanította, hogy a kétszínű osztrákok elvitték Magyarországról Szent István király híres koronáját. Az arany korona és a jogar volt a magyar függetlenség szimbóluma. Eltávolítá-

## A) FÜGGELÉK • 299

suk ezért olyan volt, mintha a National Archives [Nemzeti Levéltár] vitrinjéből elvinnék az amerikai alkotmányt, vagy Fort Knoxból az amerikai aranykészletet. Abban az időben nem kellett paranoiásnak lenni ahhoz, hogy valaki erre gondoljon: Ausztria és Magyarország kapcsolata ugyanis mélyponton volt. Imre vezetésével forradalmi parlamenti küldöttség ment a budai várba, hogy ellenőrizzék a koronát. Amikor látták, hogy a korona érintetlen, zavaruk valószínűleg nagyobb volt a megkönnyebbülésüknél.<sup>4</sup>

Imre három fia (Imre, Gyula és Albert) is részt vett az elbukott forradalomban. A forradalom leverése után, 1849-ben Imrét beidéztek az udvarhoz, hogy elszámoljon a tetteivel. Ennek az lett a vége, hogy a politikától vissza kellett vonulnia, nyugdíjának is csak a felét kapta meg, és még így is örülhetett, hogy a kivégzést megúsza.

A 19. század hátralevő részében a Szent-Györgyiek távol tartották magukat a politikától: rendes, tiszteletre méltó, de szürke állampolgárok-ként éltek. A családban több bíró is volt, egyikük az államtitkárságig vitte az Igazságügyi Minisztériumban. Albert egy másik nagybátyja műkereskedőként pénzügyi botrányba keveredett, úgyhogy a családnak óvadékot kellett fizetni, hogy szabadlábra helyezték. Később sikerült annyi pénzt összekaparniuk, hogy elmeegógyintézetbe zárathatták – börtön helyett.<sup>5</sup>

A korai Szent-Györgyi-elődök között az a nagybácsi volt az egyik legérdekesebb figura, aki megelégedve addigi életét, Horatius költeményeivel és a Bibliával ismeretlen helyre távozott. Soha többé nem látták. – Szóval nyilvánvalóan volt valami furcsaság a családbunkban – ismerte el később Albert.

Albert apja, Miklós, fiatal korában sportolt: kiváló futó volt. Albert születésének idejére azonban elhízott, konzervatív lett, és meglehetősen gazdag. Miklósnak figyelemre méltó foglalkozása volt: Albert születési anyakönyvi kivonatának megfelelő rovatában ugyanis a „pénzügyi tanácsadó” bejegyzés szerepelt. Vagyis kapitalista volt. Ez akkor meglehetősen szokatlan dolognak számított, mert a 19. századi Magyarországon a nemesség tiszteletre méltó tagjai semmiféle üzleti vállalkozásban nem vettek részt. Hivatalnokok, bírók vagy tábornokok lettek belőlük. A „piszkos pénzügyeket” a zsidókra és a németekre hagyták, akik viszont uralták az üzleti és szakmai szférát. Miklós ugyan földbirtokos volt, de 800 hektáros gazdaságát üzleti vállalkozásként irányította, miközben a fővárosban is fenntartott egy lakást. A birtok Nógrádban, Budapesttől 80 km-re északra, Salgótarján és Balassagyarmat között feküdt.

Ha Albert örökölte az alkotókészségét, akkor az főként anyai ágról, a híres tudósdinasztiáról szállt rá. Apai őseinek átlagos képességeivel szemben ugyanis anyai felmenői tehetségesek voltak. A dinasztia alapítója, (első) Lenhossék Mihály 1773. május 11-én született Pozsonyban. Szegény

szakácsinasként kezdte pályáját, és nevét a szláv Lenhosegből (nyilvánvaló kényszerűségből) magyarosította. Később a Bécsi Egyetemre járt, majd 1799. augusztus 16-án a Pesti Egyetemen kapott orvosi diplomát. Gróf Batthyány József, Magyarország hercegprímása barátilag támogatta pályáján. Több jelentős könyvet írt a fertőzésekről és a védőoltásokról, de a valást és a tudományt is megpróbálta összebékíteni. Végül a Bécsi Egyetemen professzor, a Pesti Egyetemen pedig dékán és rektor lett. Korának egyik legnagyobb tekintélyű tudósaként 1840. február 12-én halt meg.

Hat gyermeke közül csak –1818. március 18-án Budapesten született – József fia követte a tudományos pályán. (Neki volt először mikroszkópja Budapesten.) Lenhossék József 1858-ban az idegrendszer általános szövet-tanáról, majd a központi idegrendszer sejthálózatáról írt könyvet. A Pesti Egyetemen az anatómia és a fiziológia professzora lett. A kinevezést valószínűleg nagyhírű apja, nem pedig saját képességei miatt kapta meg.

Józsefet hobbija – Magyarország régészete és néprajza – jobban érdekelte, mint a medicina. Szeged őstörténetéről *Die Ausgrabungen zu Szeged-Othalon in Ungarn* címmel könyvet írt, amellyel számos fontos díjat nyert, köztük a Francia Tudományos Akadémia Monthyou-díját is. Biológiai gyűjteményét a londoni Hunterian Museum vásárolta meg. Szent-Györgyi így foglalta össze nagyapja tevékenységét: „Nem voltak különösebben kiemelkedő képességei. A tudományban semmi nyomot nem hagyott maga után.” 1888. december 2-án halt meg.

Lenhossék József Bossonyi Emmát vette feleségül, és házasságukból három gyermek született: Zseni, Mihály és Jozefina, becenevén Fini (Szent-Györgyi Albert édesanyja). A Bossonyi Emma zsidó származásáról szóló mendemondák magyarázata a következő. Magyarország német megszállásának idején (a második világháború alatt) mindenkinek írásban kellett nyilatkoznia felmenőinek vallási hovatartozásáról. Szent-Györgyi Bossonyi Emma kivételével összes rokona vallását beírta: Emma neve mellett véletlenül üresen hagyta a helyet. Az akkori körülmények között ez meglehetősen veszélyes mulasztás volt. Azt a benyomást keltette ugyanis, hogy az illető inkább vállalja a hiányos adatbevallással járó nagy kockázatot, mint hogy hazudjon. Ráadásul a 19. század végén Magyarországon nem volt szokatlan a zsidók és keresztények közötti házasság. Szent-Györgyi azonban határozottan állította, hogy Emma nem volt zsidó származású, de vallására már nem emlékezett, és arra sem, hogy neve mellett miért hagyta üresen a helyet.

Lenhossék Mihály fiatal korában Budapesten, Baselben, Würzburgban és Tübingenben tanult. 1900-ban követte apját, ő lett a Budapesti Egyetem anatómia és fiziológia professzora – a harmadik Lenhossék ezen a katedrán.

## A) FÜGGELÉK • 301

Albert édesanyja, Lenhossék Jozefina intelligens, kellemes külsejű asszony volt. Ahogy az első fejezetből már tudjuk, operaénekesnőnek készült. Szent-Györgyi Miklóssal érdekházasságot kötött. Miklós hamarosan vidéki birtokára költözött, felesége és gyermekei pedig a budapesti lakásban maradtak. Csak nyaranta találkoztak, vagy amikor Miklós nagyritkán a fővárosba látogatott. „Mindig idegen maradt a családban” – mondta Albert.

A nyarakat leszámítva Albert és két testvére szoros, bár nem konvencionális családi kapcsolatban élt együtt anyjával, anyai nagyanyjával és anyja testvérével, Lenhossék Mihállyal. Pest legjobb részén, a város üzleti és kulturális központjában több helyen is laktak. Első lakásuk a Stáció utca 10-ben volt, aztán egy vagy két évvel később a Baross utca 10-be költöztek. Ezt követően a Kálvin tér 2-ben laktak. (A házat a második világháborúban bombatalálat érte.)